COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

Nr.1
Ianuarie
2013

UNELE ASPECTE PRIVIND SITUAŢIA ECONOMICO – SOCIALĂ A ASIEI CENTRALE

Cătălin IBĂNESCU

C O N C L U Z I I:

- ***Gazul natural şi petrolul sunt foarte importante pentru ţările Asiei Centrale şi monopolizează subiectele privitoare la conducte şi la contractele pe termen lung. În plus, mineralele sunt importante pentru regiune, în special cuprul şi aurul pentru Republica Kîrgîzstan şi Uzbekistan.***
- ***În Asia Centrală, este foarte actual conflictul pentru apele curgătoare dintre ţările aflate în amonte şi cele aflate în avalul acestora, în special asupra folosirii lor sub aspect energetic, cu deosebire în cadrul dezvoltării capacităţii hidroelectrice în Republica Kârgâză şi Tadjikistan. Apa este, totodată un element vital pentru producţia de bumbac, care reprezintă un export important pentru ţările Asiei Centrale, în special pentru Uzbekistan.***

În Asia Centrală un important aspect de politică economică şi socială este diferenţa dintre regimurile mai autoritare (de exemplu Uzbekistan şi Turkmenistan) şi regimurile mai liberale (cum este cazul Republicii Kârgâze). În acelaşi timp, economiile bazate pe resurse energetice şi minerale au căutat, prin politica lor, să atragă investitori străini care să ajute la valorificarea resurselor şi la constituirea de pieţe de desfacere mai atractive.

Asia Centrală reprezintă, cel puţin în ultimul deceniu, unul din punctele majore în jurul cărora se învârt interesele geopolitice ale marilor puteri sau a celor în devenire, ca urmare a imenselor resurse disponibile din zonă. Deşi în aria respectivă sunt localizate cinci state, Kazahstan, Turkmenistan, Tadjikistan, Turkmenistan şi Kîrgîzstan, nu toate dispun de rezerve importante de gaze sau de petrol la niveluri similare. Ţările sărace, din acest punct de vedere, sunt Kîrgîzstan şi Tadjikistan şi de aceea în analiza următoare cele două state se vor bucura mai puţin de atenţia noastră.

Deşi sunt, în aparenţă, ţări bogate în resurse, inclusiv financiare, statele Asiei Centrale au numeroase probleme sociale, greu de rezolvat pe termen scurt, reieşite, printre altele, din lipsa de experienţă a guvernelor. În majoritatea ţărilor nivelul de funcţionare a guvernului este aproape de minimum, aproape exclusiv datorită corupţiei care face regimul incompetent, ineficient, împiedicând resursele să ajungă la populaţie. În Tadjikistan, de exemplu, poporul se află la limita de subzistenţă, având parte de o foarte mică susţinere din partea guvernului.

Sub acest aspect, infrastructura serviciilor sociale este deosebit de deficitară. De exemplu, serviciul de furnizare a electricităţii în Tadjikistan constituie o mare problemă, greu de rezolvat în condiţiile actuale. Curentul electric este furnizat, iarna, doar o oră pe zi la oraşe, la sate şi în oraşele mici numai o jumătate de oră relativ continuu în capitală, datorită fricii guvernului de a intra în conflict cu populaţia de aici. În aceeaşi ţară, educaţia şi sistemul de sănătate se află în pragul colapsului.

Profesorii părăsesc şcoala încă de la începutul anului pentru a merge în Rusia, ca emigranţi, principala cauză fiind salariile foarte mici, ce nu le pot asigura întreţinerea. Şomajul se ridică la cote foarte înalte, iar mulţi oameni care lucrează, totuşi, în Tadjikistan, nu locuiesc în această ţară.

În acest moment, statele central – asiatice sunt în stagnare, sau chiar în declin. Astfel, există un control foarte slab al guvernului asupra zonelor rurale, cum este în special cazul Tadjikistanului şi Kîrgîzstanului. Regimurile acestor ţări nu au forţe de securitate suficiente care să le poată proteja împotriva ameninţărilor externe[1]. Cei care locuiesc în afara oraşelor au sentimentul alienării. Poporul simte că statul nu îi sprijină cu nimic şi de aceea ei se îndepărtează treptat de guvern. În prezent, nu există nici un proiect guvernamental care să se bucure de coerenţă, iar populaţia nu este interesată de activităţile guvernului, pe care chiar îl urăşte. De aceea, oamenii au mai multă încredere în autorităţile religioase, de la care aşteaptă justiţie, sprijin, conducere.

Pe termen lung, o mare problemă pentru aceste state este graniţa cu Afganistanul. Este de aşteptat ca, în următorii ani, mulţi dintre luptătorii islamişti care au plecat în această ţară pentru a lupta de partea talibanilor să se întoarcă acasă, aducând cu ei multe din problemele specifice zonei. De multe ori, pentru Statele Unite, ţările Asiei Centrale constituie exemplul clasic al statului corupt, care se îndreaptă, prin întreaga politică pe care o practică, către faliment. SUA fiind interesate de zonă mai mult prin prisma a ceea ce se petrece în Afganistan.

După căderea regimurilor comuniste în Asia Centrală, noua conducere politică a statelor din zonă s-a trezit în situaţia de a conduce destinele unor popoare fără să aibă nici cea mai mică experienţă în cunoaşterea unor alternative la dictaturile care tocmai se desfiinţaseră. Aşa se explică faptul că unele regimuri venite la putere, de exemplu cele conduse de Karimov, Nazarbaev, Niyazov şi Akaev au trecut la acţiuni represive, în forţă, ori de câte ori au fost mişcări populare, generate de neajunsurile vieţii sociale. Ei nu beneficiau de experienţa construirii unei societăţi democratice şi cu atât mai mult, de existenţa unei situaţii similare, de trecere de la socialism la o economie de piaţă. În plus, liderii regionali, produşi ca urmare a unei educaţii ateiste, nu au putut înţelege care este rolul elementului religios în conducerea statului, ori în rezolvarea problemelor majore cu care se confruntă propriul popor. Viaţa în fostele republici sovietice din Asia Centrală nu a fost niciodată uşoară. Statele mari – Kazahstan, Uzbekistan şi Turkmenistan – sunt dominate de vegetaţia de stepă, ariditate şi deşerturi întinse. Terenul din statele mici, Kîrgîzstan şi Tadjikistan constă, în mare parte, într-o arie muntoasă, improprie dezvoltării unei agriculturi performante. De fapt, întreaga regiune este izolată terestru şi nu are râuri navigabile, fără teren agricol prea mare, deci nu surprinde pe nimeni faptul că cele cinci „stanuri" sunt printre cele mai puţin populate ţări din lume.

În medie, densitatea populaţiei este de aproximativ patru locuitori pe kilometru pătrat. Ca să avem o imagine mai exactă, să ne imaginăm că populaţia Marii Britanii ar fi aşezată pe o suprafaţă de 17 ori mai mare.

În ciuda condiţiilor geografice severe şi a populaţiei rare câteva economii regionale sunt în creştere, în special datorită cererii de petrol ce aduce resurse financiare importante, cu care se poate subvenţiona preţul mărfurilor destinate consumului. Stanurile sunt proprietare pe vaste terenuri cu resurse naturale, multe dintre ele încă neexploatate pe timpul dominaţiei sovietice, în ultimii zece ani ieşind în evidenţă un interes crescut pentru acestea, din partea Rusiei, Chinei şi firmelor vestice.

Statele Asiei Centrale au nevoie, pentru a deveni mai funcţionale, să atragă investiţii majore din partea ţărilor mari. Numai cu asistenţă externă, ele vor fi în măsură să depună eforturi susţinute pentru a asigura fondurile necesare în vederea menţinerii funcţionalităţii infrastructurii existente, dezvoltarea alteia noi reprezentând o mare provocare. Din această cauză, în anii 90, neglijate de Rusia, aceste ţări au stagnat. Acum, regiunea atrage capital, în special din trei mari state (SUA, Rusia şi China), care se luptă pentru influenţă şi care speră, fiecare, să devină un investitor major în zonă.

Dacă am analiza care sunt principalele rezerve strategice, am constata că ele diferă de la ţară la ţară, dar, în esenţă, ele sunt enorme. Dacă luăm, de exemplu, Kazahstanul, acesta deţine 3% din rezervele mondiale de petrol, 4% din cele de cărbune şi 15% din uraniu. El are, totodată, cele mai mari rezerve mondiale de zinc, plumb şi crom şi se află între primele zece ţări la rezervele de cupru, oţel, aur şi mangan. Aceasta nu ar trebui să surprindă, înainte de a realiza că această ţară este a noua, ca mărime, din lume, de cinci ori mai mare decât Franţa. Cu 16 milioane de locuitori, ar fi nevoie doar de o mică parte pentru prosperitatea poporului, majoritatea putând merge la export.[2]

Turkmenistan este, de asemenea, bogată în resurse energetice, cu aproape 4,5% din rezervele mondiale de gaz natural. La fel ca în cazul precedent, doar o mică parte din gaz este folosită pentru uz intern, cea mai mare parte exportându-se. El mai are, în plus, 500 milioane barili de petrol. Uzbekistanul are rezerve importante de gaze naturale, aproximativ 0,8% din totalul mondial, aproape la fel ca Libia, la care se adaugă zăcăminte de aur, cupru, plumb şi uraniu. Este cea mai populată ţară dintre „stanuri", cu peste 26 milioane de locuitori[3].

În plus, geologii susţin că mai există încă multe resurse ce aşteptă să fie descoperite în cele 5 „stanuri". Astfel, Dr. David Robson, director executiv al companiei Tethys Petroleum, o firmă de dimensiuni mici care operează în Asia Centrală, gândeşte că o mare parte a regiunii exsovietice nu a fost explorată. *„Iată ce cred despre Tadjikistan. În timpul regimului sovietic Tadjikistan a fost categorisită drept o economie rurală, nu ca o sursă de petrol sau gaze, dar suntem convinşi că şi aici se vor găsi resurse similare celor aflate în regiune"* [4].

Cătălin Ibănescu (catalin@intexagency.ro) este inginer şi doctorand la Academia Naţională de Informaţii. Este autor a mai multe comunicări ştiinţifice şi articole având ca temă majoră situaţia geopolitică din Asia Centrală, o regiune în plină efervescenţă, aflată în atenţia marilor puteri, dar şi a statelor emergente.

„Stanurile” sunt bine poziţionate, din punct de vedere geografic, ceea ce le favorizează în valorificarea propriilor resurse. Încă din antichitate comerţul dintre Asia şi Europa traversa Asia Centrală de-a lungul Drumului Mătăsii. Astăzi această poziţionare presupune o aşezare a Kazahstanului într-o poziţie perfectă pentru a satisface cererile dinspre Europa, dar şi din partea economiilor în creştere din Asia. Până de curând era dificil pentru firmele petroliere s-au cele ce se ocupau de exploatări mineraliere de a culege avantaje din localizarea acestor ţări, datorită lipsei aproape totale a infrastructurii de transport către pieţele internaţionale. Aceste inconveniente mai există încă în unele zone cu resurse, multe facilităţi de transport fiind disfuncţionale.

O altă problemă este aceea că mare parte din infrastructura de transport care există a fost construită pe timpul regimului sovietic, în ideea deservirii Rusiei. Petrolul şi gazele merg prin conducte către Rusia, care plăteşte un preţ mic pentru asta. *„Noi vindem gaz către pieţele locale, dar practic, preţul depinde de ceea ce ruşii plătesc pentru exportul gazului”,* spunea Robson[5]. În afară de asta, mineralele trebuie să călătorească pe râurile şi canalele controlate de Rusia, aceasta având posibilitatea izolării Kazahstanului şi închiderii accesului acestei ţări pe o arie ce s-ar extinde până la Marea Neagră.

De când au devenit independente, guvernele celor cinci „stanuri” au realizat programe de dezvoltare a infrastructurii pentru a le facilita accesul către noile pieţe. În 2009, a fost construită prima conductă de transport a gazului fără participarea Rusiei, care leagă Turkmenistan, Kazahstan şi Uzbekistan de China. Qiang Xiaoyun de la *Shanghai Business School Journal* estimează că importurile de gaz ale Chinei din Asia Centrală se vor dubla între 2010 şi 2020. Aceasta va contribui la reducerea dependenţei Chinei de importul gazului natural lichefiat care vine pe mare, devenind astfel mai puţin vulnerabil la atacuri teroriste sau ale piraţilor[6]. La rândul ei, China a făcut investiţii importante pentru exploatarea câmpurilor petroliere şi a resurselor minerale. Cooperarea economică dintre China şi „stanuri” a crescut, de asemenea, foarte mult, numai în ultimii cinci ani volumul comerţului crescând cu 40% anual, atingând cifra de 20 mld. dolari, iar evoluţia acesteia nu dă nici un semn că s-ar opri[7]. Dar China nu este singura ţară care stă cu ochii pe gazul acestei zone, India şi Pakistan fiind, la rândul lor, direct interesate în atragerea acestei resurse, atât de necesare dezvoltării lor economice.

Pe 11 decembrie 2011, Turkmenistan, Afganistan, Pakistan şi India au semnat o înţelegere inter-guvernamentală pentru construirea conductei de transport a gazului, numită TAPI. Această înţelegere prevede construirea unei conducte lungi de 1.735 km, cu un cost total de aproximativ 8 miliarde dolari. Când va fi gata, în 2013-2014, conducta va permite Turkmenistanului să exporte 33 miliarde metri cubi de gaz, dintre care 5 miliarde vor merge către Afganistan, iar 14 miliarde către Pakistan şi India. Companiile vestice sunt, de asemenea, prezente în zonă, firmele americane controlând aproximativ 75% din noile câmpuri descoperite. Investiţiile acestora de 30 miliarde dolari reprezintă aproximativ 40% din investiţiile străine în Kazahstan şi Azerbaidjan. Însă companiile din domeniul energetic din Marea Britanie, Franţa, Italia, Iran şi Japonia sunt şi ele prezente, ca de exemplu compania britanică BG Group, care conduce un consorţiu în Kazahstan ce exploatează câmpul de petrol şi gaze de la Karachaganak[8].

Asia Centrală va ocupa, în continuare, un loc important în planurile strategice ale Statelor Unite, ca şi până acum, în procesul sprijinirii şi supravegherii Afganistanului, mai ales după ce trupele americane vor părăsi această ţară. Strategia americană cu privire la noul drum al mătăsii se concentrează pe controlul comerţului pe direcţia nord-sud, care leagă India şi Pakistan, prin Afganistan şi „stanuri”. Este demn de menţionat faptul, deloc surprinzător, că Iranul, o importantă componentă a Drumului Mătăsii, a fost exclus din acest plan.

Simţind că are nevoie de preluarea iniţiativei, preşedintele Rusiei, Vladimir Putin a investit 550 milioane dolari într-un proiect comun cu China pentru transportul electricităţii din Asia Centrală către India şi Pakistan. „Stanurile” au încă multiple legături de dependenţă cu Rusia, începând cu unele baze militare şi continuând cu infrastructura, acorduri politice, ce se prelungesc în viitor, ţările respective nedorind să intre în sfera de influenţă a altor puteri.

„Ţările Asiei Centrale beneficiază de competiţia dintre puteri. Ele menţin relaţii cu Moscova, atâta timp cât mare parte din petrolul şi gazul lor continuă să tranziteze Rusia. Dar, din motive tehnice şi financiare, ele se găsesc în plin proces de reexaminare a cooperării cu companiile petroliere din vest” scria Xie Wenxin în revista China Economist[9]. *„Rivalitatea dintre marile puteri ajută Asia Centrală să-şi realizeze infrastructura necesară exploatării propriilor resurse şi asigurării accesului pe alte pieţe”*, menţiona acelaşi comentator.

Totuşi, când Asia Centrală va dobândi facilităţile de care are nevoie, investitorii vor avea probleme tot mai mari în extinderea propriilor afaceri, în primul rând datorită politicii interne. În toate cele cinci ţări, imediat după obţinerea independenţei, oamenii care au deţinut funcţii importante în timpul puterii sovietice au preluat conducerea statelor. În Tadjikistan, liderul a fost înlăturat prin moarte, în Kîrgîzstan prin revoluţie, dar în rest au rămas la putere.

În acelaşi timp, ţările Asiei Centrale se confruntă cu probleme majore în ceea ce priveşte resursele de apă, deosebit de preţioasă în climatul semi-deşertic din zonă, ea fiind stocată în gheţarii din Kîrgîzstan şi Tadjikistan. Uniunea Europeană a trecut la elaborarea unor programe de sprijinire a statelor regionale pentru a le ajuta în rezolvarea acestei probleme vitale. În acest sens a fost elaborat „Dialogul UE – Asia Centrală asupra mediului”, gestionat de Italia, în numele Comisiei Europene. Cele mai recente activităţi, desfăşurate în cadrul acestui dialog, se referă la:

- promovarea capacităţii de constituire a surselor regenerabile şi creşterea eficienţei folosirii lor;

- ajutorarea Kîrgîzstanului şi Tadjikistanului de a-şi conserva aria Pamir-Altai la graniţa dintre ele;
- sprijinirea autorităţilor în adaptarea la schimbările climatice şi la o mai bună implementare a Protocolului de la Kyoto;
- sprijinirea autorităţilor guvernamentale pentru implementarea Convenţiei de la Aarhus privind accesul la informaţii;
- sprijin pentru implementarea Convenţiei pentru Protecţia Mediului Caspic în scopul protecţiei purităţii apei şi pescăriilor;
- sprijin pentru integrarea managementului, folosirii apei şi sănătăţii;
- protecţia mediului în condiţiile exploatării petrolului şi gazelor[10].

În acelaşi timp, UE este principalul sprijinitor al activităţii Centrului regional din Asia Centrală pentru protecţia mediului (CAREC), cu sediul în Kazahstan.

Sistemul de irigaţii este foarte ineficient, după aprecierea Băncii Mondiale, care arată că aproape 80% din apa destinată irigării terenurilor agricole se pierde pe drum. De aceea, ţările aflate pe cursurile de apă în amonte (Kîrgîzstan şi Tadjikistan) trebuie să ajungă la o înţelegere cu cele din aval (Kazahstan, Turkmenistan şi Uzbekistan), pentru folosirea apei la irigaţii, în special în cultura bumbacului, foarte răspândit în regiune.

Până acum au fost puse în practică „Dialogurile Politice Naţionale pentru Apă” în Asia Centrală, începând cu Kîrgîzstan în 2008, apoi Tadjikistan şi Turkmenistan în 2009. Aceste dialoguri au dezvoltat „pachete politice” cu activităţi destinate urmăririi reformelor politice pentru managementul apei, cu speranţa ajungerii la un consens în acest domeniu.

Aflate la confluenţa unor importante rute comerciale şi dispunând de resurse minerale variate şi bogate, în special petrol şi gaze, ţările Asiei Centrale se bucură de toate premisele realizării unei zone a prosperităţii şi calmului social. Acest ideal este departe, însă, de realitate. Moştenirea unei subdezvoltări accentuate din timpul dominaţiei sovietice, lipsa de experienţă în conducerea unui stat independent a liderilor aflaţi în fruntea statelor, ca şi interferenţa unor interese geopolitice ale marilor puteri globale sau a celor regionale au contribuit, din plin, la accentuarea problemelor economice şi sociale interne. Unele dificultăţi sunt generale, ce pot fi identificate în oricare arie din regiune, însă există şi unele specifice fiecărei ţări, rezolvarea lor căpătând dimensiuni internaţionale sau naţionale, după caz.

---

1 Cf., http//www.crisisgroup.org/en/multimedia/podcasts/2012/central-asia-judge-region-in-declin.aspx, accesat la 17.12.2012.

2 Cf. *Dicţionar enciclopedic*, vol. III, Editura Enciclopedică, 1999, p. 400.

3 Cf. *Dicţionar enciclopedic*, vol. VII, Editura Enciclopedică, 2009, p. 306.

4 Apud, *http//www.moneymorning.com.au/20120119/the-scramble-for-natural-resouces-in-central-asia.asps,* accesat la 18 dec. 2012.

5 *Ibidem.*

6 *Ibidem.*

7 *Ibidem.*

8 *Ibidem.*

9 *Ibidem.*

10 Cf. http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/factsheet environment_en.pdf , accesat la 14 dec. 2012.

PROPUNERE:

- ***Având în vedere faptul că România este o ţară care depinde, în mare măsură, de importuri strategice necesare dezvoltării sale economice şi are nevoie acută de pieţe de desfacere pentru produsele sale, sugerez elementelor politice de decizie dezvoltarea unor relaţii cât mai strânse cu cele cinci state central-asiatice, fie în cadrul Uniunii Europene sau NATO, fie pe cont propriu, cu respectarea riguroasă a tuturor normelor de drept internaţional.***

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare ştiinţifică, conferinţelor, simpozioanelor, seminariilor, meselor rotunde, opinii şi puncte de vedere ale unor personalităţi de marcă din armată şi societate, din ţară şi străinătate, implicate în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul Editurii şi Tipografiei Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1842-8096; B: 0162/141/2013

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro